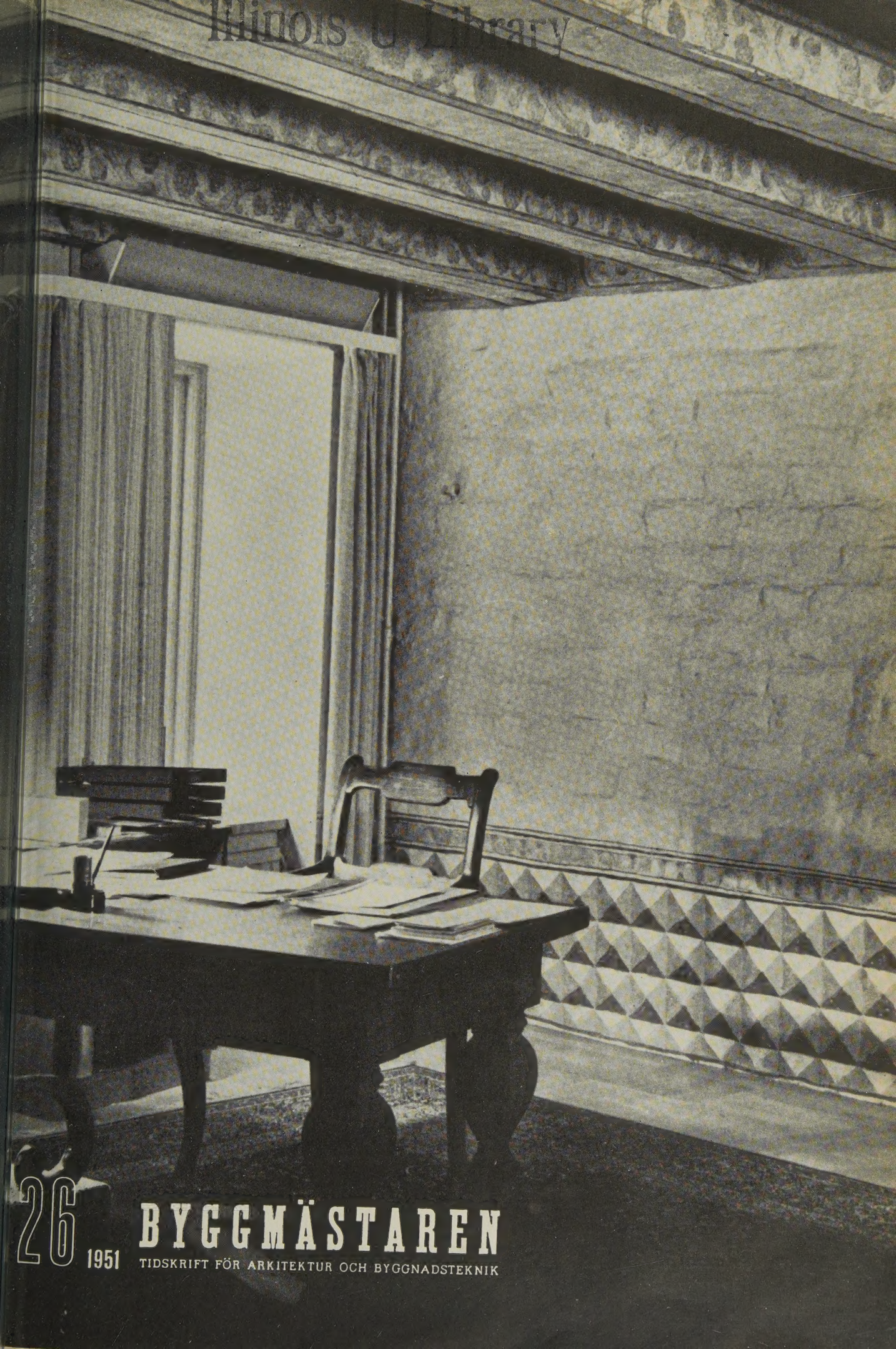

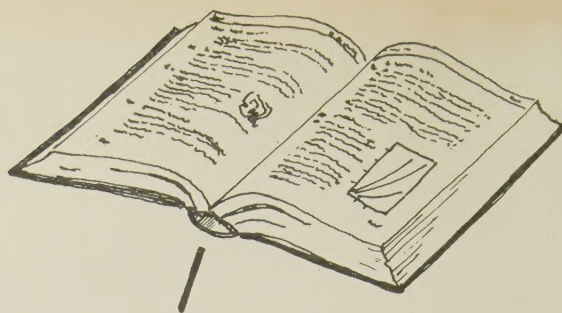
26

1951

BYGGMÄSTAREN

TIDSKRIFT FÖR ARKITEKTUR OCH BYGGNADSTEKNIK

BYGG

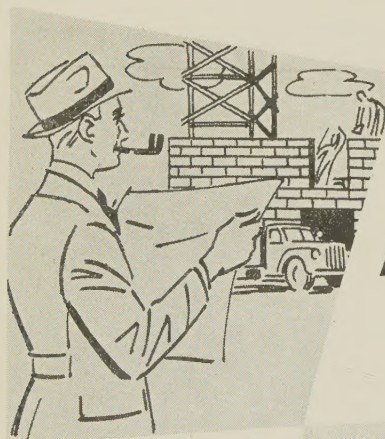

ger uppslag åt alla

ARKITEKTEN

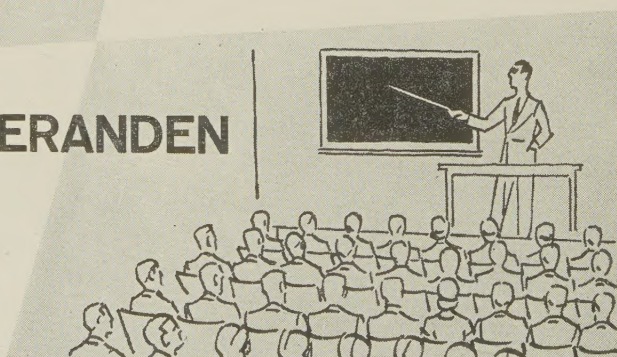
INGENJÖREN

ARBETSLEDAREN

STUDERANDEN

BYGG är uppdelad i fyra band om sammanlagt ca 3 680 sidor.

BYGG band I, den allmänna delen, som varit slutsåld, finnes nu åter i handeln i nytryckt upplaga.

BYGG band I, III och IV levereras orörande. Av band II, som behandlar allmän byggnadsteknik, beräknas ny reviderad upplaga bli färdig under loppet av 1951.

BYGG utges dels i klotband, dels i skinnband. Priserna äro:

Band I	Klot 55:—	Skinn 80:—
Band II	» 75:—	» 100:—
Band III	» 75:—	» 100:—
Band IV	» 55:—	» 80:—

Verket kan rekvireras i bokhandeln eller direkt från

TIDSKRIFTEN

BYGGMÄSTAREN

POSTG. 3124
KUNGSG. 32
STOCKHOLM

förlag

HANDBOK FÖR HUS-, VÄG- OCH VATTENBYGGNAD

Bilaga: Pärmerkvisition.

BYGGMÄSTAREN

TIDSKRIFT FÖR ARKITEKTUR OCH BYGGNADSTEKNIK

0 ÅRGÅNGEN

26

20 DECEMBER 1951

Organ för Stockholms Byggnadsförening, Svenska Arkitektföreningen, avd. av Svenska Teknologföreningen. Kungsgatan 32, Stockholm. Tel. 23 31 05.
Postgiro 3124.

Redaktörer: Civilingenjör SVR Gunnar Essunger och arkitekt SAR Tore Virke · Redaktionssekreterare: Arkitekt SAR Hillevi Svedberg · Redaktionskommitté: Arkitekt SAR Hakon Ahlberg, civilingenjör SVR Harry Bernhard, arkitekt SAR Holger Blom, civilingenjör SVR Gösta Lundin, arkitekt SAR Torbjörn Olsson, ingenjör Ernst Wohlin · Redaktionsombud: Dir. Victor Bährner, Malmö, länsarkitekt Ebbe Borg, Malmö, arkitekt SAR Gunnar Hoving, Göteborg, arkitekt SAR Owe Svärd, Göteborg · Ansvarig utgivare: Arkitekt SAR Moje Bergström · Byggmästaren utkommer med 26 häften om året · I tidskriften gjorda uttalanden stå för författarnas räkning och äro endast om så anges att anse som uttryck för ståndpunktstagande av någon av de föreningar, som utge tidskriften.

Prenumerationspriser för 1952:

	Sverige Finland	Danmark Norge	Övriga utlandet
Endast Lösnummer, uppl. A el. B	20:—	—	33:—
» » » A + B	30:—	—	45:—
Lösnummer + bundet ex. i klotband A + B ..	45:—	—	55:—
Lösnummer + bundet ex. i halvfr. band A + B	55:—	—	65:—

INNEHÅLL

DK 72.072.3:725.121 (487.1)

HOLM, LENNART: *Två ämbetsbyggnader i Stockholm.* Byggmästaren 30 (1951) nr 26, sid. 457—458.

Kritik av Kanslihusannexet och Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsens nybyggnad ur arkitektonisk—estetisk synpunkt.

DK 725.121 (487.1)

ÖDEEN, KJELL: *Ämbetsbyggnader vid Västerbroplan.* Byggmästaren 30 (1951) nr 26, sid. 459—469.

Beskrivning av ämbetsbyggnader för Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, Kungl. Luftfartsstyrelsen och Kungl. Arbetsskyddsstyrelsen, illustrerad med ritningar och fotografier.

DK 725.121 (487.1)

SCHMALENSEE, ARTUR: *Kanslihusannexet 1945—1950.* Byggmästaren 30 (1951) nr 26, sid. 470—474.

Beskrivning av Kanslihusbyggnadens annex vid Myntgatan med lokaler för Finansdepartementet och Försvarsdepartementet med kommandoexpeditionen, illustrerad med ritningar och fotografier.

DK 72.025.3:725.121 (487.1)

NORDBERG, TORD O:SON: *Restaureringsarbeten i Kanslihusannexet.* Byggmästaren 30 (1951) nr 26, sid. 475—477.

Problemet gällde att — ur kulturhistorisk synpunkt sett — bygga det nya så att så mycket som möjligt av det gamla bevarades, och att försöka smälta samman det nya med den gamla miljön och att modernisera de gamla husen och göra dem brukbara för sitt nya ändamål utan att förstöra det värdefulla gamla. En del dekorativa målningar från 1500- och 1600-talen dels på de kalkade eller putsade tegelväggarna dels på de gamla takens bjälkar och träpanel ha kunnat framtas och konserveras.

DK 69:725.121 (487.1)

KREÜGER, HENRIK: *Kanslihusannexets konstruktioner.* Byggmästaren 30 (1951) nr 26, sid. 478—480.

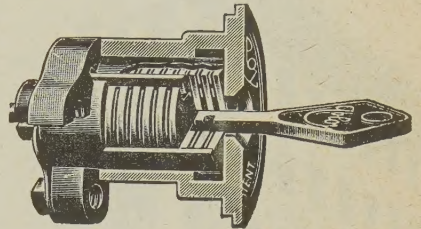
Arbetena omfattade dels nybyggnadsarbeten, dels ombyggnadsarbeten av ett på flera ställen besvärligt slag. Vissa byggnadspartier måste helt eller delvis rivas för att sedan i nödig omfattning återuppföras i förstärkt skick.

Redogörelse för de viktigare konstruktionsproblemen, illustrerad med fotografier från byggnadstiden.

Abloy

Världspatenterat
cylinderlås

- I särklass då det gäller nyckelvariationer och kombinationsmöjligheter
- I toppklass då det gäller hållbarhet och säkerhet
- Specialitet: Serie- och huvudnyckelsystem

Rådgör med vår expertis!

AKTIEBOLAGET LACTA SEPARATOR

Avdelning Abloylås

Sveavägen 98 Tel. 30 43 50, 31 68 15, 33 93 92
Stockholm

GUNNAR ASPLUND ARCHITECT

1885—1940

En engelsk upplaga av boken om Gunnar Asplund har utkommit. Boken är rikt illustrerad och försedd med bildunderskrifter på engelska och franska. Pris för halvklotband med guldsnitt och skinnfält kronor 70:—.

En utmärkt presentbok till utländska vänner.

Säljes även på avbetalning

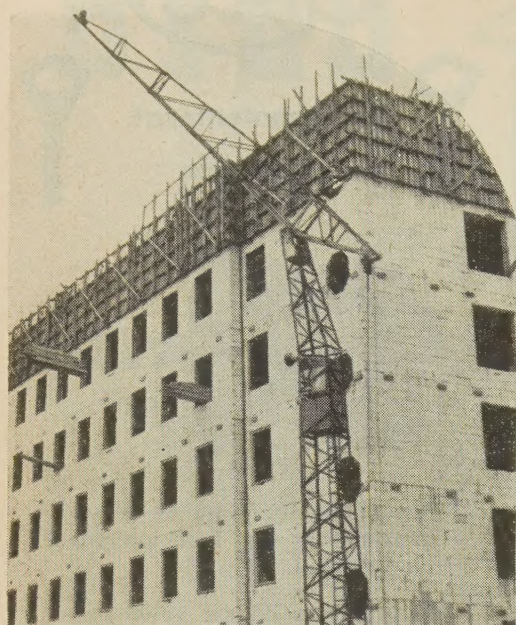
Rekvireras i bokhandeln eller direkt från

BYGGMÄSTAREN

FÖRLAGSAVDELNINGEN

KUNGSGATAN 32, STOCKHOLM

Postgiro 3124

TK 14
Södersjukhuset
Stockholm

TORNSVÄNGKRANAR

BYGG BILLIGT
BYGG SNABBT
BYGG RATIONELLT
använd
TORNSVÄNGKRANAR

Modell	TK 8			TK 14			TK 28		
Räckvidd m	13	7,5	4	16	10	5	22	16	5
Lyftkapacitet kg	600	1000	1800	850	1200	2000	1200	1600	3200
Lyfthöjd m	14,5	22,0	24,0	20	29,5	32	23	35	40
Lyfthastighet m/min.	30	30	12	29	29	12	40	40	20
Svänghast. v/min.		1,3			1,2			1	
Körhastighet m/min.		28			28			28	

A-B C. SALLANDER

HAMNGATAN 22 (Hästkoplatset)

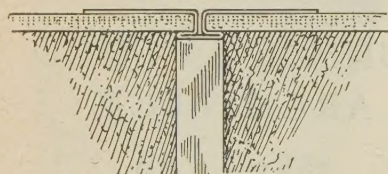
STOCKHOLM

TELEFON: växel 23 56 75, lagret direkt 10 61

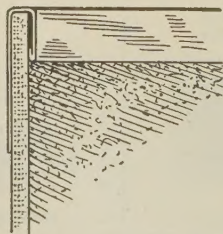
TROEDIT METALLIST

för lackplattor o. $\frac{1}{8}$ " hårda, obehandl. träfiberplattor

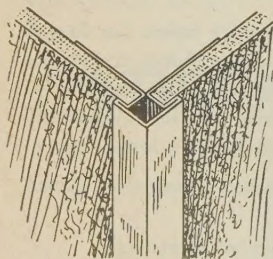
Listen är tillverkad i kraftig, blank, olackerad aluminium

Mellanlist

Kantlist

Ytterhörn

Leveranstid: Mindre partier omgående. Eljest efter överenskommelse.
Underlätta monteringen av Edra lackplattor genom att använda
TROEDIT METALLIST.

Generalagent för Sverige:

NILS TROEDSSON & Co. AB

BYGGNADSMATERIALAVDELNINGEN
TELEFON VÄXEL 17 52 20. BOX 208, GÖTEBORG

TRETONG

fettsyrarensat sågspå

fritt från klorsalter, vattenglas eller andra kemikalier,

för framställning av

väderbeständigt cementbruk

med värmeisolerande och spikbara egenskaper, aktuellt för

vattenavvisande fasadputs

underlagsgolv

värmeisolering av betongtak

underhållsfria tennisbanor

byggnadsblock m. m.

Ingeniörsfirma Robert Lejmark

TIMMERNABBEN

Tel. 12

BYGGMÄSTAREN

MAGAZINE FOR ARCHITECTURE AND BUILDING TECHNIQUE

SUMMARY

Number 26 1 195..... Page 457 - 480.

Organ of the Stockholm Building Association. Organ of the Society of Swedish Architects, section of the Swedish Technological Society.

Annual subscription: For Sweden, Denmark, Finland and Norway 25 Sw. Kr.; other countries 33 Sw. Kr.

The fee can be sent by cheque through any bank.

Address: Kungsgatan 32, Stockholm, Sweden - Telephone number 2331 05

DK 72.0723 : 725.121 (487.1)

HOLM, LENNART: TWO OFFICIAL BUILDINGS IN STOCKHOLM. Byggmästaren 30 (1951) No. 26, p. 457 - 458.

A criticism from architectural - aesthetical point of view on the annexed building to the Government Offices and the new building of the Board of Road and Hydraulic Engineering.

DK 725.121 (487.1)

ÖDEEN, KJELL: OFFICIAL BUILDINGS IN VÄSTERBROPLAN. Byggmästaren 30 (1951) No. 26, p. 459 - 469.

A description of official buildings for the Royal Board of Road and Hydraulic Engineering, the Royal Board of Civil Aviation and the Board of Labourprotection, illustrated by drawings and photos.

DK 725.121 (487.1)

SCHMALENSEE, ARTUR: THE ANNEXED BUILDING TO THE GOVERNMENT OFFICES 1945 - 1950. Byggmästaren 30 (1951) No. 26, p. 470 - 474.

A description of the annexed building to the Government Offices in Myntgatan with premises for the Ministry of Finance and the Ministry of Defence with commanding office, illustrated by drawings and photos.

DK 72.025.3 : 725.121 (487.1)

NORDBERG, TORD O:SON: RESTORINGWORKS IN THE ANNEXED BUILDING TO THE GOVERNMENT OFFICES. Byggmästaren 30 (1951) No. 26, p. 475 - 477.

The problem was to build - from a historico-cultural viewpoint - the new details in a way to retain the old ones to the largest extent possible, and to try to make the new elements melt into the old surroundings and to modernise the old buildings and render these serviceable for their new purpose without spoiling the valuable old features. It has been made possible to bring to light and restore some decorative paintings from the 16th and 17th centuries on the limewashed or plastered brickwalls as well as on the beams and the wooden panneling of the old ceilings.

(continued)

DK 69 : 725.121 (487.1)

KREÜGER, HENRIK: THE CONSTRUCTIONWORK IN THE ANNEXED BUILDING
TO THE GOVERNMENT OFFICES. Byggmästaren 30 (1951) No.26, p. 478-480

The work comprised building of new structures on the one hand and rebuilding on the other, the latter being in many parts of a very difficult nature. Certain parts of the building had to be demolished partly or in whole and were thereafter to the necessary extent reerected in a reinforced state.

An account is rendered on the constructional problems of major importance, illustrated by photos taken during the buildingperiod.

TVÅ ÄMBETSBYGGNADER I STOCKHOLM

DK 72.072.3:725.121(487.1)

Detta tillintetgörande, att veta att indignationen inte längre går att föra vidare. Att det redan hänt för mycket dåligt, sagts för mycket dåligt och byggs för mycket dåligt för att dåligheten skall kunna gripa oss. Den moraliska grund som några vördade generationer, eller åtminstone några rena personligheter, lagt för vår yrkesverksamhet har därigenom mist sin bärighet. Ärlighet i sak och uttryck är inte längre fundament på vilka resonemang kunna byggas.

Därför är det svårt att tala om dessa två ämbetsbyggnader, som kanske visserligen inte sakna en klok och saklig argumentering i sin organisation men som framförallt påkalla intresse genom sina egenartade yttre attityder. De äro sinsemellan olika i förutsättningar och resultat och även i sitt förhållande till föregående och efterkommande — jämförelser dem emellan bör inte göras.

*

Kanslihusannexets förhistoria behöver inte repeteras — i stort sett är detta annex bara den senaste länken i en kedja av såväl organisatoriska, kulturhistoriska som estetiska misstag som heter Riksdagshuset, Riksbanken och Kanslihuset, kanske även Operan, Skandinaviska Banken och varför inte (sett ur stadspietetens synpunkt), Slottet. Den valda byggnadsplatsen hade alltså redan, genom att dessa barockdrag präglat dess omgivning, mist ett av de värden som striden gällde: den medeltida stadskaraktären. Kanslihuset stängde ute vattnet, Riddarhustorget hade

förlorat intresse dels genom Clasons behandling av Riddarhusets förgård, dels genom sin förvandling till en besvärlig trafikknut med den för breda Riddarholmsbron som blindtarm. Schmalensees uppläggning har väl tagit tillvara så mycket man kunde begära: den lilla utblicken mot Strömkanalen genom Kanslihusets portik, vars roll han förstärker genom springvattnet i gårdens mitt, och kontakten med torget. Att byggnadsstyrelsens prognos om folklivet på gården,¹ slagit slint är inte planens fel utan snarare den, att anledningarna att trafikera gränderna försvunnit med deras bostäder.

Om jag förstått Schmalensees uppläggning rätt har han betraktat de medeltida gatuhusen som ett skal inom vilket ringen av allmängiltiga arbetsrum placeras, så att säga med sitt eget ljus (se framförallt planen 2 tr). På de ställen där skalet var brutet — det hade ju aldrig varit en randbebyggelse — fylldes i med arbetsrumslängor. Lösningen är enkel och effektiv, de gamla husens rum kunna anslutas till ett klanderfritt kommunikationssystem.

Men det är obegripligt, indignerande obegripligt, varför denna tidsenliga kontorsorganisation har tvingats in i lånade former, varför inte vår egen tids byggnadsteknik — låt oss föralldel inte tala om stil

¹ Se Byggmästaren 1944:5 — »Den runda gården får genom gränderna och portöppningarna mot Riddarhustorget och Myntgatan sammanhang med omgivande gator. Gångtrafiken kommer att söka sig fram över gården, som på detta sätt inte endast blir en ljusgård utan får karaktär av allmän plats, till fördel för trevnaden inom stadsområdet.»

Vinjetten: Ämbetsmannens attribut. Foto: S. Sundahl.

— kunnat få representeras i Stadsholmens rika provkarta på svensk byggnadshistoria. Alla dessa åthävor, all denna dramatik kring ämbetsmän och kontorsflickor, har åstadkommit med detaljutformningar och materialbehandlingar som är övrigt nutida byggeri mycket olika — jag tvekar inte att kalla dem sökta. Som det kanske mest artificiella vill jag peka på kullerstensgården, där gruset ersatts med betong, och på slutstensmotivet i gårdsarkaden, där på empirens sätt en konstruktiv »led» genom sin överflödighet ombildats till ett fält, för lekmanen endast begripligt som ett T i mörk spritputs. Från det ursprungliga förslaget har stiliseringen drivits längre — arkaden mot Myntgatan har tillkommit, kupornas fönster blivit elliptiska istället för runda och fasadernas pilastrar och lisener omarbetats till en stramare klassicism.

Det är dock inte detaljerna utan helheten och den personliga strävan bakom denna som är mig så främmande. Arkitekturen har ännu ej försetts med sådana psykoanalytiska instrument som litteraturen och bildkonsten bearbetas med, men jag anar, att i detta byggnadverk ligger en djup kulturkonflikt vars äkt-het jag inte betvivlar men vars förefintlighet inte motiverar att byggnadsstyrelsen gör huvudstaden till ett vaxkabinett.

*

Ödeens ämbetsbyggnad vid Västerbroplan erbjuder ur organisationssynpunkt intet av intresse. Ut-rymmenas fördelning på åtta byggnadskroppar kan eventuellt motiveras ur styrelsernas tillfälliga eller tänkta struktur, men har intet av den allmängiltiga flexibilitet som t. ex. Ahlsénarnas projekt i Folk-samtävlingen. Säkertligen är grupperingen liksom hela byggnadsbehandlingen mer avhängig av motiviska

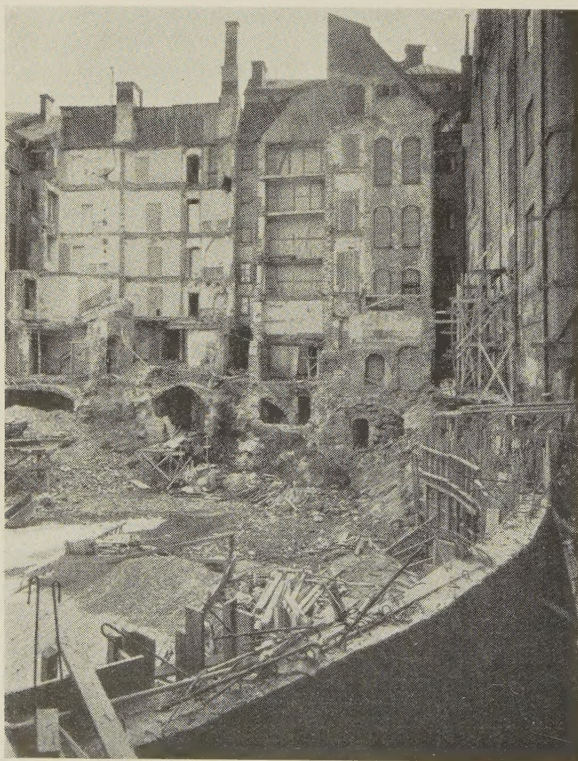
synpunkter, sådana som förr hette *monumentaltitet* men som av byggnadsstyrelsen nu hellre kallas *vär-dighet*. Dessa åthävor, som vi i det förra exemplet åtminstone kunde hoppas hade en djup personlig bakgrund, tycks i detta fall inte vara annat än för-konstling, klåfingrighet, fast kanske bottnade i en inre osäkerhet, en upplevelse av språklig brist, av förlo-rad kontakt med människorna — »publiken». Det är en prålighet som vill dölja en inre fattigdom, visserligen inte lika tarvligt och fult som t. ex. i Leches Folkets Hus eller Tuna Backar, men som ändå bara får den att framstå ännu grellare. Det finns ingen anledning att gå i detalj — bilderna ger tillräckligt av den attityd jag åsyftar. Här finns träkonstruktioner i sten (porten, taklisten), här finner vi Asplunds balkongvertikal från Sociala nämndhuset, här finns en stenornamentik som man senast såg i tredje riket (entrén till luftfartsstyrelsen — arbetarskyddsstyrel-sen), vidare lisener i tegelmurningen som isynnerhet i hörnen bevisar sin egen tekniska orimlighet, orna-menterade ekbröstningar — överhuvudtaget en rek-visita vars 1800-talsmotsvarigheter hade fördelen att vara av billigt gjutjärn och gips.

Jag vill inte motivera min avsmak för denna an-läggning med ekonomiska argument, men man har anledning undra om inte statens byggnadsmedel varit väl rikligt tilltagna denna gång.

*

Denna kritik är inte menad som angrepp, varken på de ansvariga arkitekterna eller på byggnadsstyrelsen, utan vill snarare beskriva den olust, som väcks när man upplever att de värderingar utifrån vilka man valde sitt yrke inte längre äro giltiga.

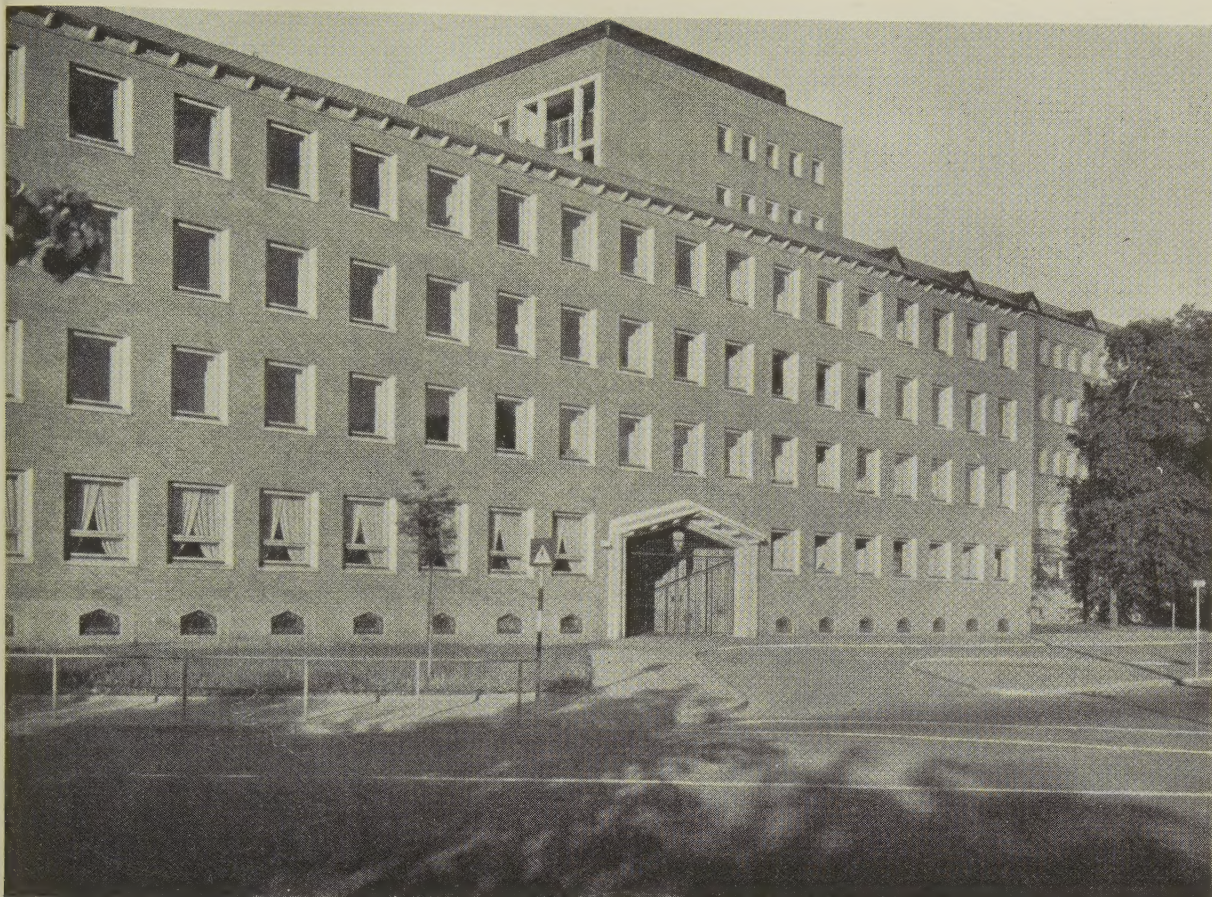
Lennart Holm

Kanslihusannexet under byggnadstiden. Foto: L. af Petersens.

Den färdiga byggnaden. Foto: S. Sundahl.

ÄMBETSBYGGNADER VID VÄSTERBROPLAN

*Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, Kungl. Luftfartsstyrelsen,
Kungl. Arbetskyddsstyrelsen*

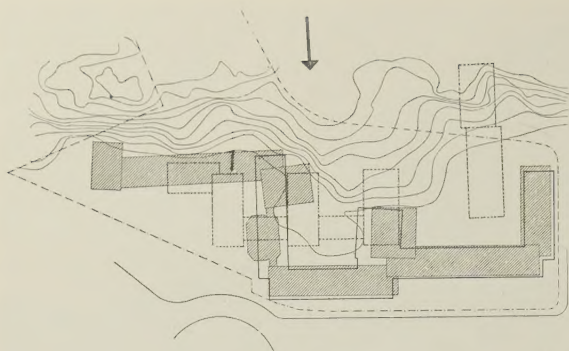
Av arkitekt SAR Kjell Ödeen

DK 725.121(487.1)

När jag fick uppdraget att göra utredning om ett ämbetshus för Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen i kv. Permissionen vid Rålambsvägen intill Västerbroviadukten, upptog stadsplanen här en offentlig byggnad angiven som en huvudkropp med tre flyglar, liknande de militära administrationsbyggnaderna på Gärdet. Denna byggnadsplan var dock ej lämplig, utan en gruppering i tomtens längdriktning var nödvändig för att effektivt utnyttja den och inte få en alltför hög och kompakt byggnadsmassa mot norr. Sedan Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen omorganiserats och Luftfartsstyrelsen utbrutits och ombildats till ett självständigt verk, ökades lokalbehovet i avsevärd grad. Problemet blev nu att på den trånga tomten åstadkomma två ämbetsbyggnader i samma anläggning, där var och en väl hävdade sig men tillsammans bildade en helhet. Ett annat önskemål var att åstadkomma en gruppering, som inte tillät de stora byggnadsvolymer att alltför mycket framträda på en gång. Huvudgreppet på planlösningen blev en förläggning av de båda verken i två, i huvudsak i öst-västlig riktning gående byggnadslängor,

där huvudentréerna vetter mot en mot söder och bergsslutningen öppen men mot Rålambsvägen slutet gemensam gårdsbildning, till vilken man kommer genom en portik från denna gata. Någon entré fick ur trafiksynpunkt ej förläggas längre västerut än vad som skett. Längorna förbindas med en arkad, över vilken den för båda verken gemensamma och från båda tillgängliga samlingssalen är belägen. Denna kan även nås direkt utifrån då den användes av andra statliga verk och institutioner. Vid sidan om entréportiken och med såväl invändig förbindelse till samtliga tjänsterum som direkt utvändigt entré ligger lunchmatsalen med sina bilokaler. Lunchrum för den personal som önskar äta medhavd mat, är belägna på olika ställen i byggnaderna. I övrigt är huset upplagt som ett rent kontorshus efter mittkorridorsprincipen med ett rumsdjup av 4,30 m. och en pelarindelning i fasad, som möjliggör rumsstorlekar om 9, 12, 14, 18 och 24 kvm; mittkorridorssystem och rumsstorlekar i anslutning till direktiv av Kungl. Maj:t ang. statliga ämbetsbyggnader. Samtliga hissar mynnar direkt till korridorerna och ej till trapphusen, vilka därför är utbildade som sekundära förbindelseleder och inneslutna i schakt med väggar av trädglas. Uppvärm-

Vinjetten: Fasad mot norr av byggnaden med entréportiken.

- Bebyggelse enligt tidigare stadsplan.
 — Förslag till byggnad för ett ämbetsverk.
 ■ Slutgiltig bebyggelse.

ningen sker med en radiator under varje fönster, där även en kopplingslåda för elektriska- och telefonkontakter är monterad. Ventilationen är ordnad genom inblåsning av förvärmad friskluft i korridorerna, från vilka luften genom övertryck går genom springor utbildade som ljudfällor, över dörrarna till tjänsterummen. Ut sugning sker direkt från varje rum genom en ventilationstrumma, som efter en separat dragning mynnar i den gemensamma huvudkanalen i det försänkta korriordaket. Den artificiella belysningen är ordnad med lysämneslampor och ljuspunkterna är placerade mitt över varje fönster. Samtliga byggnadstekniska och installationstekniska detaljer är så ordnade, att flyttning av väggar och ändrad rumsindelning utan svårighet kan ske, vilket visat sig välbetänkt då omflyttning redan skett i stor omfattning, inte minst beroende på att Arbetskyddsstyrelsen tills vidare fått sina lokaler inrymda i Luftfartsstyrelsens bottenvåning.

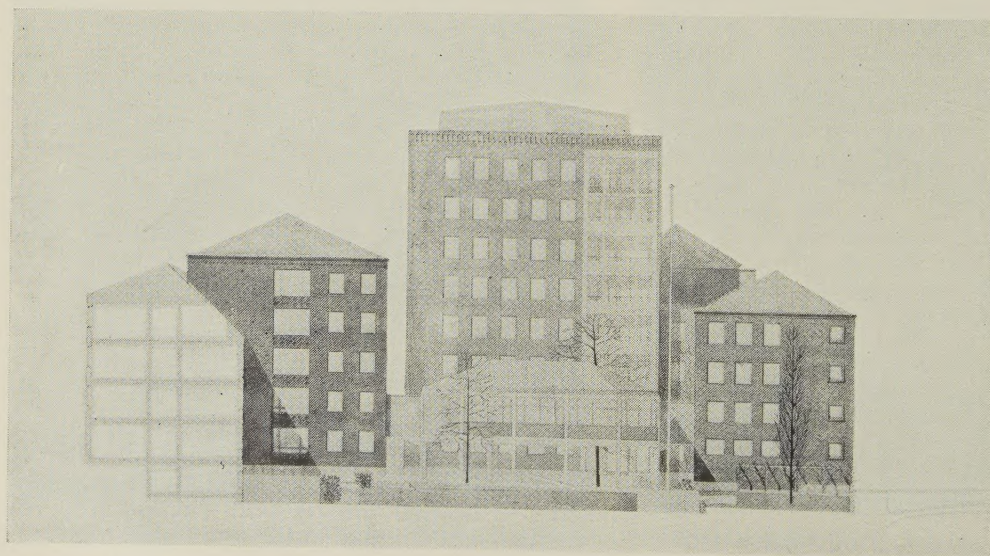
Entreprenör för grunden var Byggnads AB Contractor och för övriga byggnadsarbeten AB Vägförbättringar. Värme- och ventilationstekniska ävensom elek-

triska installationsarbeten utfördes i Byggnadsstyrelsens egen regi. Huvudkontrollant var överste Ernst Lindh.

Byggnaderna är uppförda med fasader av rött fasadtegel från Insjön på socklar av Vätögranit. Takavtäckningen är Glavaskiffer utom för mitthyggnadens högre parti som är klätt med kopparplåt. Samtliga plåtavtäckningar är av koppar. För att manifestera entrén och samtidigt ge entrébyggnaden ett vänligt ansikte trots dess norrläge har denna byggnadskropp fått en rikare och mera detaljerad fasadbehandling än byggnaderna i övrigt. En granitombfättning skyddar och poängterar entréporten och de djupa fönsteröppningarna är avtäckta med solbänkar av granit. Taklisten över denna fasadyta är också av granit på granitkonsoler. Fönstersmygarna är putsade och kalkade. Taklisterna i övriga delar är murade av tegel. I avsikt att erhålla så låg höjd som möjligt på de öst-västliga byggnadslängorna har översta våningen gjorts som inredd vindsvåning med takkupor. Detta har framför allt varit syftet med Luftfartsstyrelsens långa byggnadslänga, där jag dels velat ernå en intimare verkan mot parken och dels hindra, att trädsilhuetten på åsen bakom alldeles skyllas av byggnadens tak. Samlingssalen jämte förbindelsegången mellan ämbetsbyggnaderna är utförd i betongkonstruktion, konstputsad utvändigt samt täckt med kopparplåt, detta för att erhålla en så lätt och mot utsikten över Norr Mälarstrand och Riddarfjärden så föga skymmande verkan som möjligt.

Den yttre planeringen är utbildad med den korrekta entrégården som kärna, vilken gård öppnar sig genom pelararkaden under samlingssalen mot en även för allmänheten avsedd, rikt planterad park och vidare mot Västerbroviadukten och Rålambsparken ned mot vattenet. Parkanläggningen är ordnad i samarbete med trädgårdsarkitekt Sven Hermelin.

Mina medarbetare har varit för byggnadskonstruktionerna: Ödeens Ingenjörbyrå, för värme-, ventilations- och sanitetstekniska konstruktioner: Rörtekniska byrån och för de elektriska arbetena: Elektriska Provninganstalten. Mina personliga medhjälpare var arkitekterna Olof Söderman och ark. Jörgen Jacobsen.

Fasadstudie av byggnader sedda från öster (laven ring).

Fasaden mot Rålambsvägen.

Plan av våningen i tr visande kommunikationssystemet.

Entréportiken och gården.

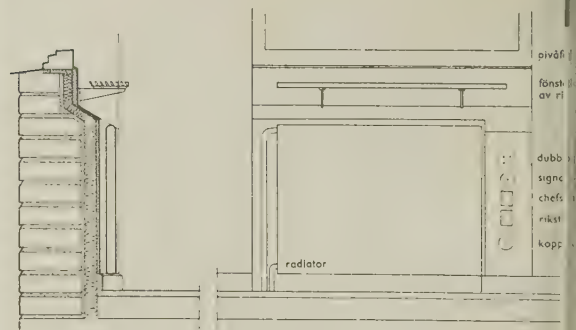
Utsikten mot öster från den högre byggnaden (vidstående bild).

*Förbindelsegången som inrymmer
samlingsalen.*

Entré till Kgl. Luftfartsstyrelsen.

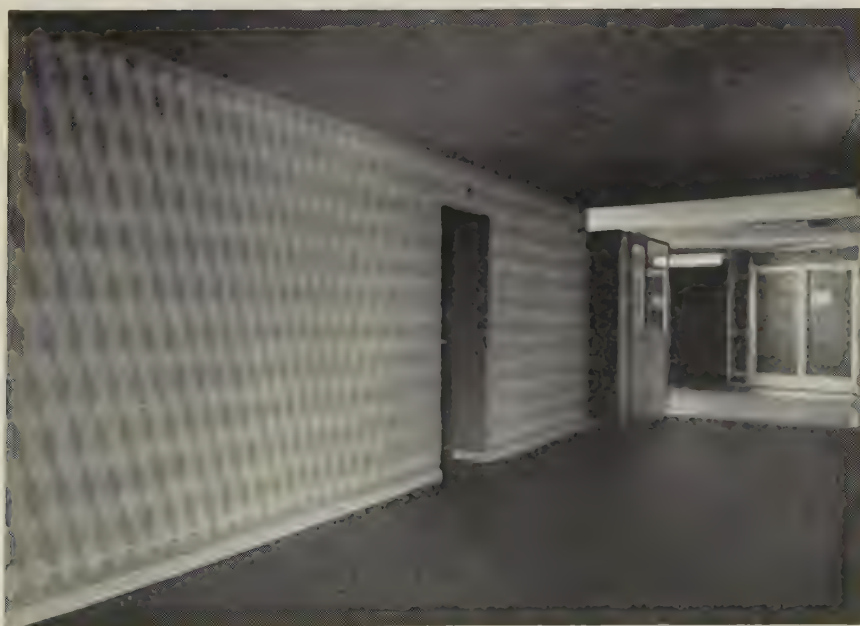

Bröstning i kontorsrum med kopplingsplint.

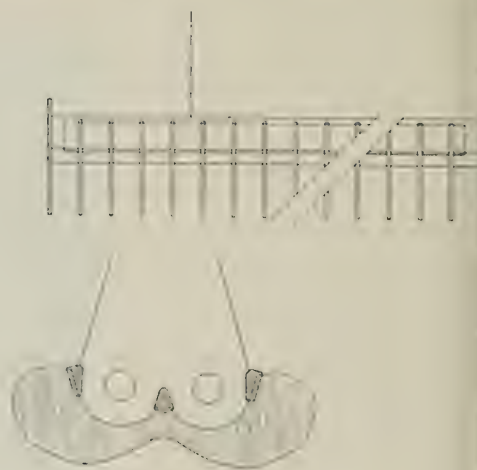
Trapphus

Kgl. Luftfartsstyrelsens fasad mot norr.

Korridor med mönstermålad vägg.

Armatur i lunchrummet.

Det gemensamma lunchrummet med barservering.

Interiör av samlingssalen.

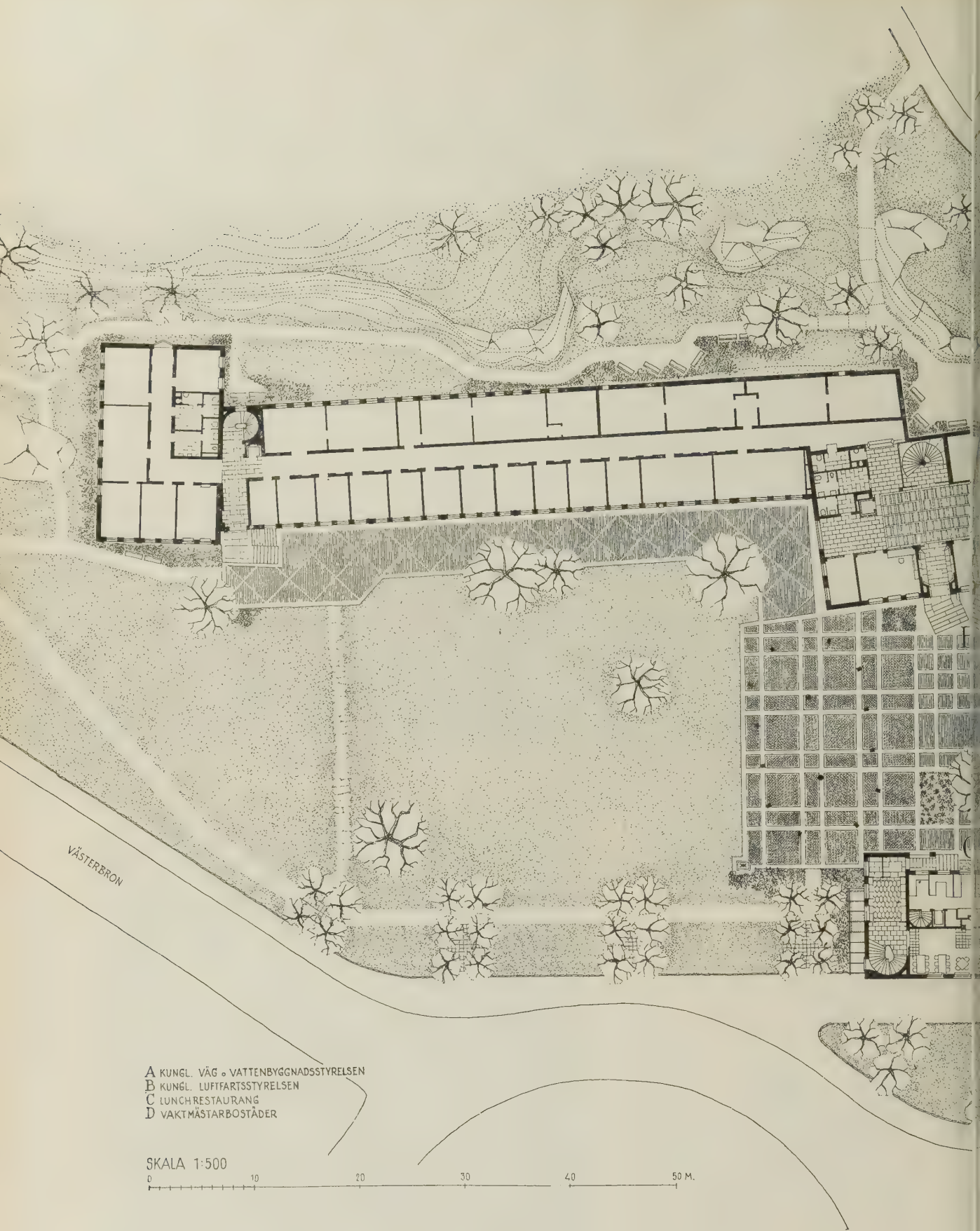
Samtliga fotografier: C. G. Rosenberg.

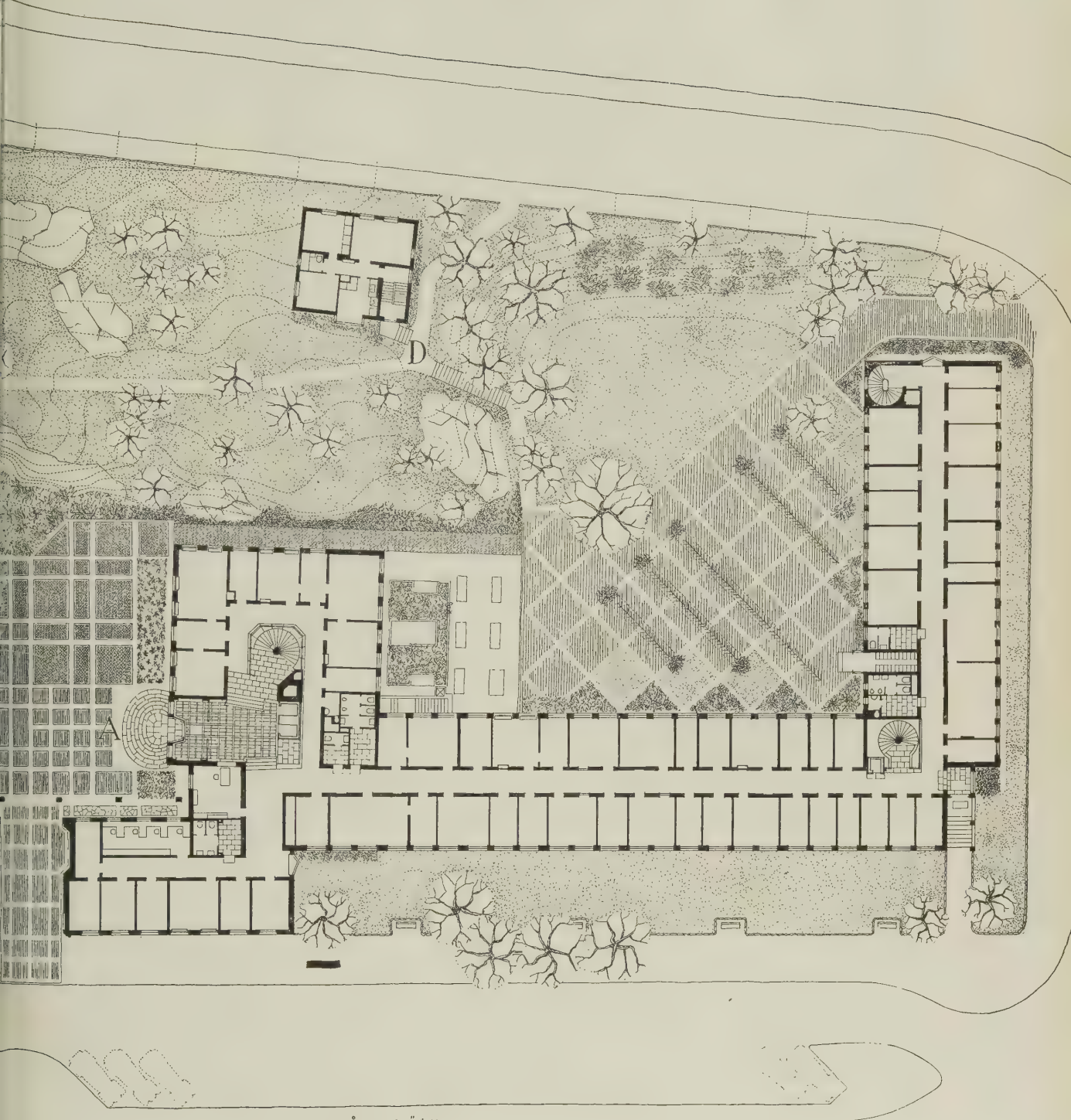
Presidiemöbler i samlingssal utförda i kalkad ek.

Samlingssalen i förbindelsebyggnader.

Situationsplan.

RÅLAMBSVÄGEN

KANSLIHUSANNEXET 1945 — 1950

Av arkitekt SAR Artur Schmalensee

DK 725.121(487.1)

Uppgiften gällde att söka bereda lokaler för Finansdepartementet och Försvarsdepartementet med Kommandoexpeditionen inom gränserna för kvarteren Minotaurus, Nessus, Lychaon och Cephalus.¹

Omkring en tredjedel av byggnaderna på platsen hade tidigare rivits av Stockholms Stad, som före staten var ägare till de flesta fastigheterna.

Orsaken till rivningen skulle ha varit att man befarade ras på grund av byggnadernas bristfälliga beskaffenhet.

Undergrunden, som bestod av fin sjösand, hade medfört att byggnaderna i kvarterens inre hade förskjutits med marklutningen. Detta förhållande jämte de enskilda husens till ytterlighet förfallna tillstånd gjorde det otänkbart att bibehålla kvarterens inre delar.

Förslaget med en cirkelformad byggnad i områdets mitt, skulle innebära att man från denna byggnad kunde få förbindelse med de gamla husen vid Salviigränd, Västerlånggatan och Storkyrkobrinken.

Vinjetten: En av gränderna ned mot runda gården. På motstående sida: Bild från gården. Foto: S. Sundahl.

¹ Se även Byggmästaren 1944: 5.

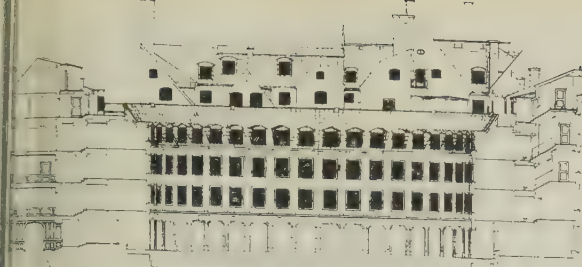

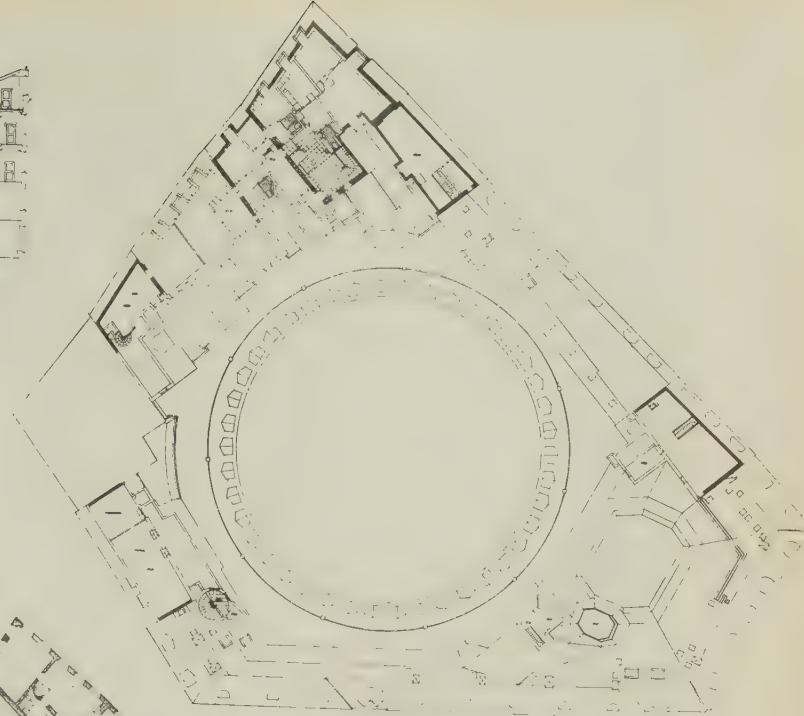
Kanslihusannexet utmed Storkyrkobrinken. Foto: S. Sundahl.

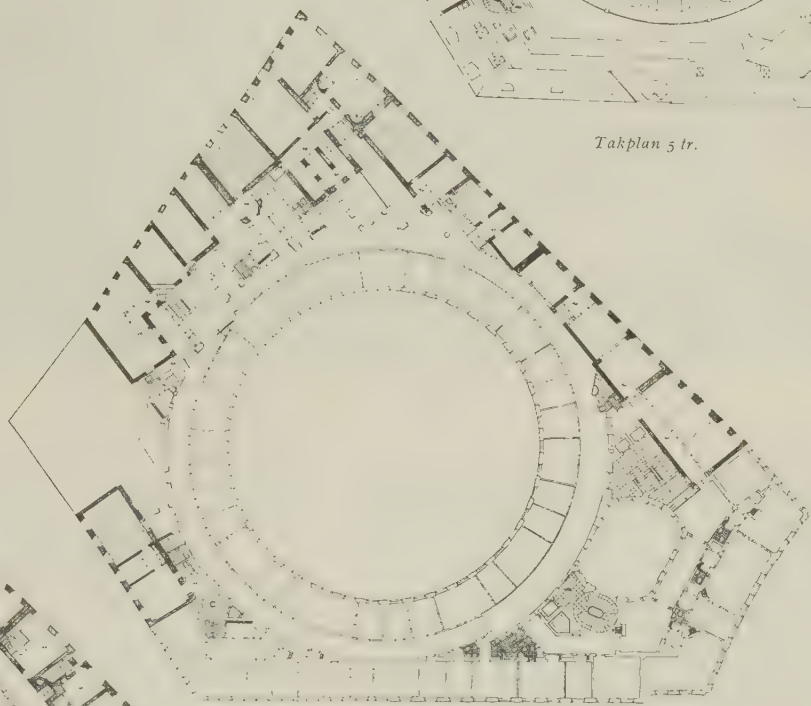
Bild från Myntgatan. Foto: S. Sundahl.

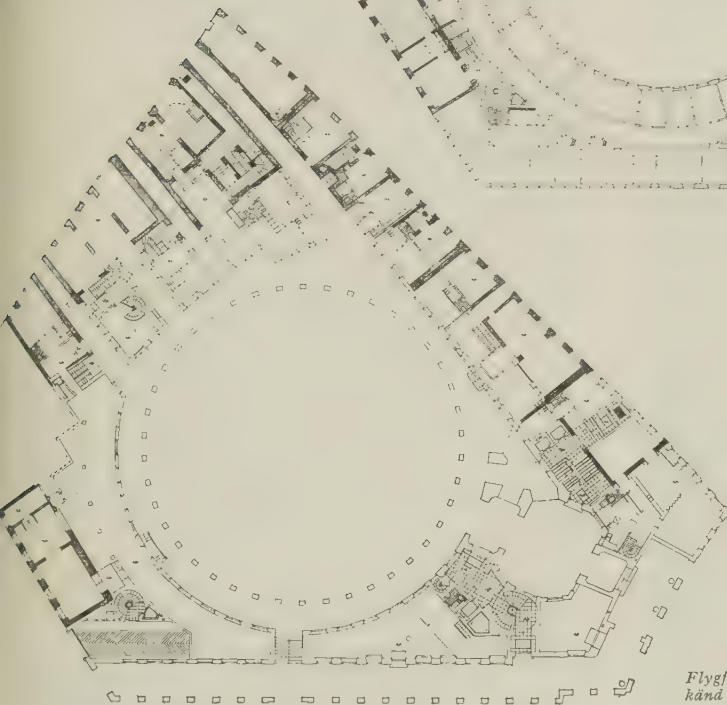
Sektion.

Takplan 5 tr.

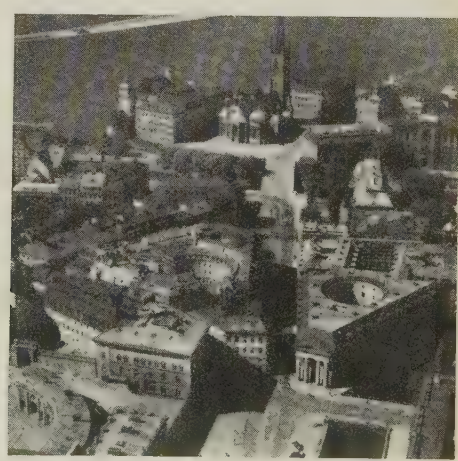

Plan 2 tr.

Bottenplan. Skala 1 : 800.

Flygfoto: O. Bladh. Godkänd av Försvarsstaben för publicering.

Ett ämbetsrum 1 tr. upp Västerlånggatan 12 med en målad fris från 1500-talets slut och bjälktak med dekoration från omkr. 1600. (Se även sid. 476.) Foto: S. Sundahl.

Tanken i förslaget var, att de gamla husen och miljön vid de omgivande gatorna skulle bibehållas.

Genom att lyfta upp denna mittbyggnad på en arkad, kunde man även leda de gamla gränderna Stenbastu-, Kolmätar- och Klockgjutargränd in på den på detta sätt formade gården.

Lyckligt nog visade det sig, att praktiskt taget samtliga fynd av dekorerade tak och paneler voro att finna i de sparade byggnaderna.

Byggnadsarbetet började hösten 1945 och var i huvudsak avslutat 1949.

Arbetet utfördes av Kungl. Byggnadsstyrelsens byggnadsbyrå i egen regi. Arbetschef var Bertil Hällgård med C G Uhlén som verkmästare.

För byggnadskonstruktionerna svarade Kreügers Konsulterande Ingenjörsfirma. Värme och sanitet konstruerades av Hugo Theorells Ingenjörbyrå och för det elektriska programmet svarade ingenjör Gustav Magnusson.

Min medarbetare var byggnadsingenjören Olle Lundström.

Det dekorerade bjälktaket från 1650-talet 2 tr. upp i Storkyrkobrinken 8 under konservering. (Se även sid. 476.) Foto: Sallstedts bildbyrå.

RESTAURERINGSARBETEN I KANSLIHUSANNEXET

Av förste antikvarie Tord O:son Nordberg

DK 72.025.3:725.121(487.1)

När den äldsta muromgärdade staden på höjdsplan ovan Västerlång- och Österlånggatorna redan på 1300-talet växte ur sitt trånga skal, byggdes nya hus och kvarter utanför muren ned mot stränderna. Genom fortlöpande utfyllningar i vattnet flyttades stranden allt längre ut. På detta sätt bildades de långsmala kvarteren mellan smala gränder, som sträckade ut från Långgatorna till bryggorna och bodarna nere vid vattnet.

Den medeltida bebyggelsen i kvarteren Minotaurus, Nessus, Lychaon och Cephalus har dock inte bevarats i orubbart skick till vår tid. Redan under stormaktstiden utfördes genomgripande stadsplaneregleringar, som i viss mån ändrade områdets karaktär. I samband med drottning Kristinas kröning genomfördes en breddning och reglering varigenom den nuvarande »breda» Storkyrkobrinken först kallad Riddargatan kom till. Efter Karl X Gustafs död bröt man igenom den tidigare påbörjade nya paradgatan, som från Mynttorget skulle föra rakt mot den nyordnade kungliga begravningskyrkan på Riddarholmen. Genom den nuvarande Myntgatans tillkomst — ursprungligen även den kallad Riddargatan — förlorades dessa kvarter och gränder definitivt kontakten med vattnet.

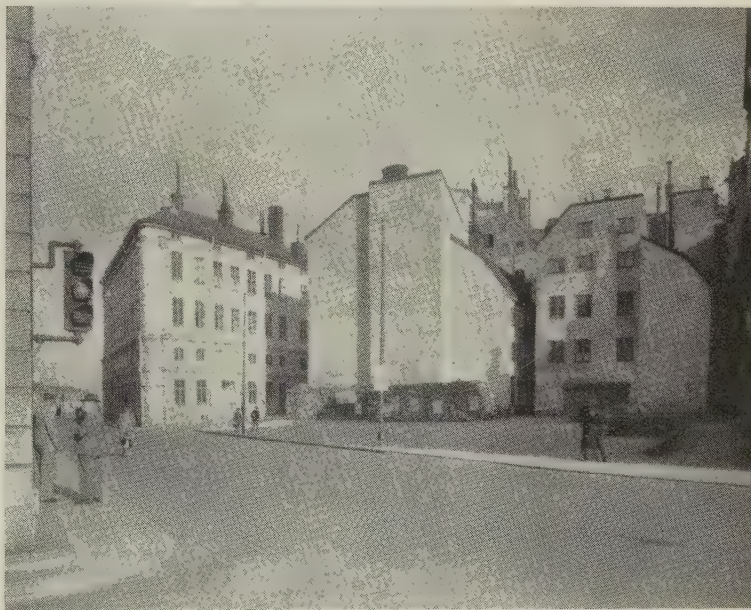
En reglering av för detta område långt farligare och mera förstörande art planerades emellertid vid början av 1900-talet. Det var den Lilienbergska Sveavägen, som skulle föras ned till Gustav Adolfs torg och sedan på den till 33 meter breddade Myntgatan vidare söderut. En sådan bredd på Myntgatan innebar ju att praktiskt taget hela den gamla bebyggelsen måste offras. Vid slutet av 1920-talet började man riva de gamla husen efter Myntgatans södra sida som en förberedelse till det Lilienbergska projektets genomförande. När planerna för kanslihusannexet vid 1940-talets början tog fastare form hade den gamla bebyggelsen i kvarteren Cephalus och Lychaon rivits halvvägs upp till Västerlånggatan och kvarteren Nessus och Minotaurus voro svårt naggade i kanten. Man måste genom nybyggnader fylla ut såren. Problemet gällde sålunda — ur kulturhistorisk synpunkt sett — att bygga det nya så att så mycket som möjligt av det gamla, som ännu fanns kvar, kunde bevaras, att försöka smälta samman det nya med den gamla miljön och att modernisera de gamla husen och göra dem brukbara för sitt nya ändamål utan att förstöra det värdefulla gamla.

Stockholmaren, som nu sedan kanslihusannexets fullbordats promenerar ned till Storkyrkobrinken och Västerlånggatan, återfinner här de gamla borgarhusen med sina fasader av växlande höjd och utformning från skilda århundraden. Här ligger också alla de gamla butikerna kvar och lockar med ny ljusrek-lam och modern komfort. Här är rörelse, liv och ljus. Man finner icke något stort, tungt och mörkt ämbetspalats, som i mått och former slår sönder den gamla borgerliga miljön.

Endast åt Myntgatan reser sig en helt nybyggd palatslänga, till sin utformning anslutande till den stela kanslihusfasaden på norra sidan Myntgatan, men kanske också i någon mån till de sammanhängande palatslängor, som 1600-talets arkitekter drömde om skulle komma att kanta den nya paradgatan.

Den stora runda gården utgör hjärtpunkten i hela anläggningen med sina omslutande långa förbindelseleder till det heterogena komplexets alla delar. I denna gård mynnar också de bevarade delarna av de gamla överbyggda gränderna från Västerlånggatan. Gården har monumental form men den ligger sluten inne i komplexet. Schmalensee har lyckats gjuta samman gammalt och nytt i denna känsliga miljö.

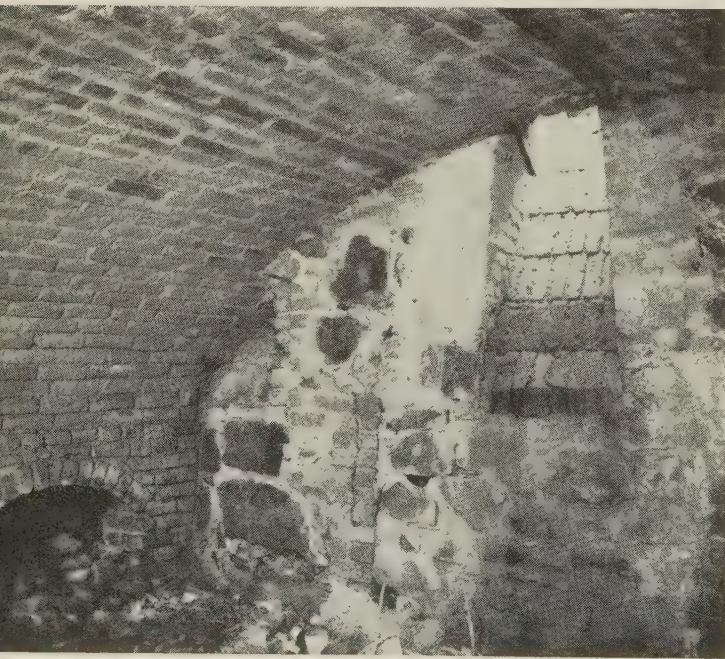
För den stora gården och förbindelsegångarna till komplexets alla delar ha ytterligare ett antal av de till 1940-talet bevarade gamla byggnaderna rivits. Ur kulturhistorisk synpunkt måste givetvis detta beklagas. Det kan ju tjäna som någon tröst, att genom rivningarna tillfälle givits till byggnadshistoriska och arkeologiska undersökningar av stort värde för Stockholms historia. Några av de rivna husen voro dock av föga intresse. I flera fall var grund och murverk i ett så skröpligt tillstånd, att det icke tekniskt var möjligt att rädda dem i något så när intakt skick. Genom en fullständig nybyggnad hade de ju förlorat sitt historiska värde. De ur kulturhistorisk synpunkt viktigaste husen uppe vid Västerlånggatan och vid Storkyrkobrinken står emellertid kvar och kommer för framtiden att bevaras i ett värdigare och bättre skick än tidigare. Även de var ett slag under arbetets gång hotade. Av tekniska och ekonomiska skäl ville byggnadsexperterna riva dem. Men hotet kunde dess bättre avvärjas genom Stadsmuseets och Riksantikvarieämbetets motstånd.

Myntgatan med kvarteren Lychaon och Cephalus. Bild tagen före rivningarna.

Uppre vid Västerlånggatan står ännu murarna av de äldsta medeltidshusen med sina smala gavlar mellan de trånga gränderna, som redan vid medeltidens slut överbyggdes med de ännu bevarade valven. Ursprungligen fanns mellan Storkyrkobrinken och den nuvarande Salviigränden fem sådana gränder, av vilka nu tre finns kvar. De medeltida husen var uppförda till två eller tre våningars höjd. Genom påbyggnader och förändringar under de följande seklen har de fått sitt nuvarande utseende. Genom de utförda undersökningarna kunna de åtminstone i viss utsträckning rekonstrueras till sin ursprungliga form och utseende.

Bland de märkligaste fynden, som gjorts vid undersökningarna i samband med restaureringen, måste man nog räkna en rad dekorativa målningar från 1500 och 1600-talen dels på de kalkade eller putsade tegelväggarna dels på de bevarade gamla takens bjälkar och träpanel. En del av dessa målningar har i sin helhet kunnat framtagas och konserveras. De äldsta bevarade målningarna härrör från 1500-talets senare del och har påträffats en trappa upp i huset Västerlånggatan 12. De är utförda direkt på de tunt kalkade tegelväggarna och erinra i stil och färgskala om samtida målningar på Gripsholm och Kalmar slott samt i danska renässansslott. Denna äldsta dekoration har vid 1500-talets slut och under 1600-talets förra del flera gånger övertäckts och dolts under yngre dekorationer. Fragment av den äldsta målningen samt den vid 1500-talets slut utförda frisen i rutmönster har nu framtagits och bevarats synliga. På det bevarade tunga bjälklaget i detta rum fanns också en serie av 5 olika dekorativa målningar, som avlöst varandra, innan taket inpanelades och överputsades. Den nu framtagna näst understa (näst äldsta) målningen, som torde kunna dateras till tiden omkr. 1600, är av mycket stort intresse. Panelen mellan bjälkarna är dekorerad med sammanhängande mönster med stora djurbilder i mittkartuscher.

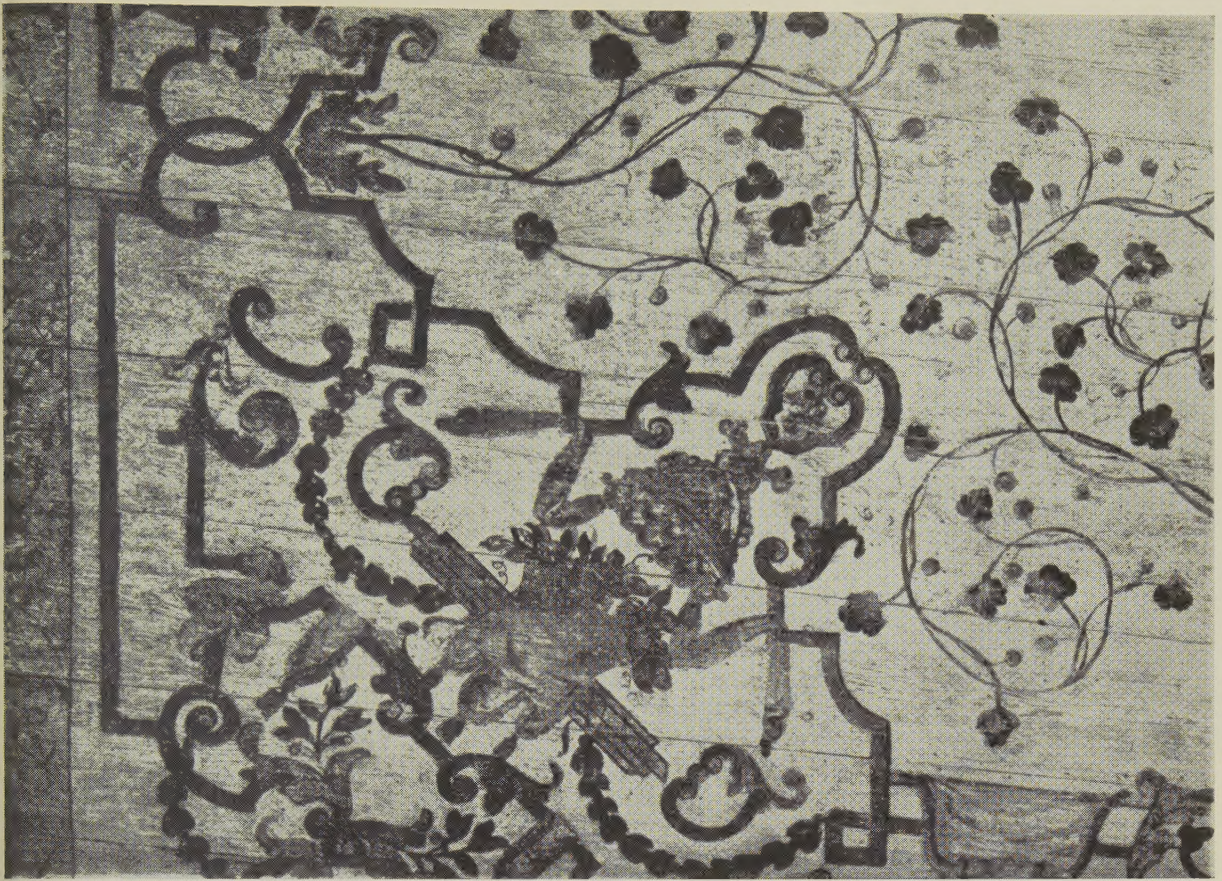
Motsvarande rum två trappor upp har också för nämliga målningar från samma tid. Här har under senare påslagen puts med flera lager av målningar en direkt på den kalkade tegelväggen utförd draperimålning i svart och grått, som löper som en fris kring väggarnas nedre del, framtagits och konserverats. Kring en gammal dörröppning är på samma sätt målad en pilasteruppställning krönt av ett överstycke med segmentgavel och knoppar i svart, grått och rött. Det ståtliga bjälktaket i detta rum prydes icke av någon dekorativ utsmyckning. Panel och bjälkar ha i stället på 1670-talet målats med en ådring, imiterande mahogny, som fullständigt fanns bevarad. På Jan Vermeer van Delfts kända målning av artisten i sin ateljé återfinns ett liknande bjälktak. Målning imiterande ädla träslag var vanlig under 1600-talets senare del i Sverige.

Till 1600-talets början torde ett dekorerat bjälktak en trappa upp Klockgjutargränd i kunna dateras. Dess lustiga rustika målning med föremål av olika slag, frukter och djur följer det under de följande decennierna vanliga schemat med dekorationen indelad efter panelens rutor. Fram till århundradets mitt för oss bjälktaken i huset Storkyrkobrinken 10 med en enkel linjering i rött eller blått på bjälkarnas och panelens profiler. De finns bevarade såväl i bottenvåningens butiker som i tjänsterummen därovanför. Av samma sort är bjälktaket i våningen en trappa upp i grannfastigheten Storkyrkobrinken 8. Båda dessa hus har fått sin nuvarande form när Storkyrkobrinken vid början av 1650-talet reglerades. De medeltida husen, som sträckte sig ett gott stycke ut över brinken, kapades av, varefter de nuvarande fasadmurarna uppfördes och anslöts till de i övrigt kvarstående medeltidsmurarna samtidigt som nya bjälklag inlades.

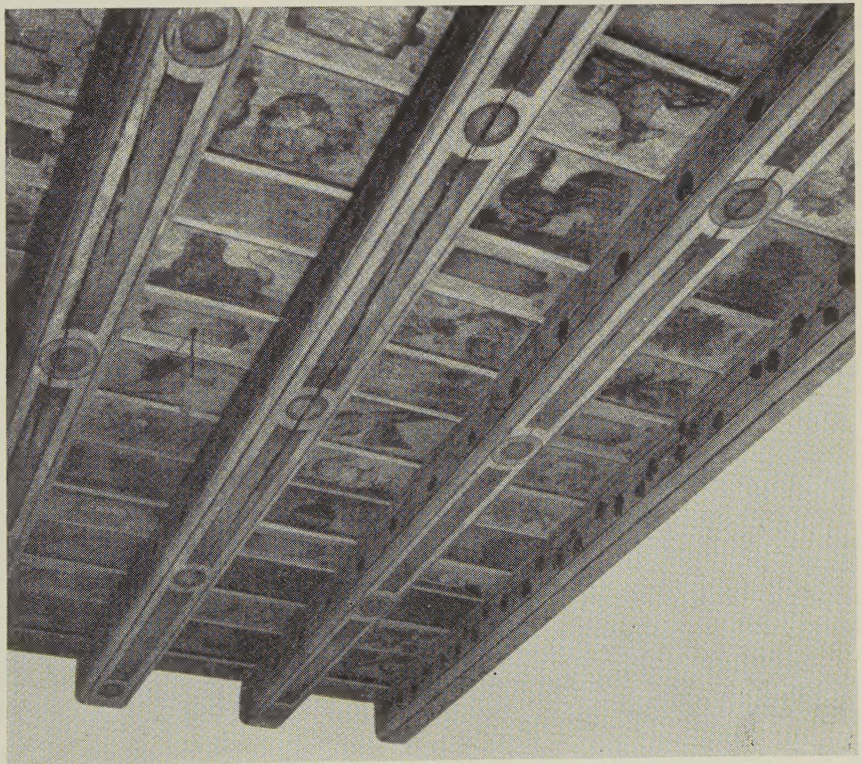
I våningen tre trappor upp i det sistnämnda huset låg stora salen med ett rikt dekorerat bjälktak från 1650-talet. Det är samma slags rika dekoration med omväxlande djurbilder och bladrankor inskrivna i panelens rombiska fält, som under senare år påträffats på åtskilliga bevarade bjälktak i Stockholm.

I publicistklubbens gamla hus vid Salviigränd har i våningen två trappor upp målningar av något yngre datum kommit i dagen. Bjälktakets panel var tyvärr helt förstörd, men bjälkarnas vackra bladrankor i grissaille var ovanligt väl bevarade. Väggarnas släta stuckyta och en dekorerad fris nedtill med marmorerade fält mellan förkroppade pilastrar har också tagits fram. Vi kan i detta rum skönja spår av den nya stil, som kom till Stockholm vid seklets mitt och som Jean de la Vallée och Nicodemus Tessin d. ä. var de främsta företrädarna för. Och i det elegant dekorerade paneltaket två trappor upp i Klockgjutaregränd i möter vi slutligen den av Berain inspirerade stil, som Nicodemus Tessin d. y. införde och som från hans privatpalats vid Slottsbacken under 1700-talets första decennier spred sig till borgarhusen i staden.

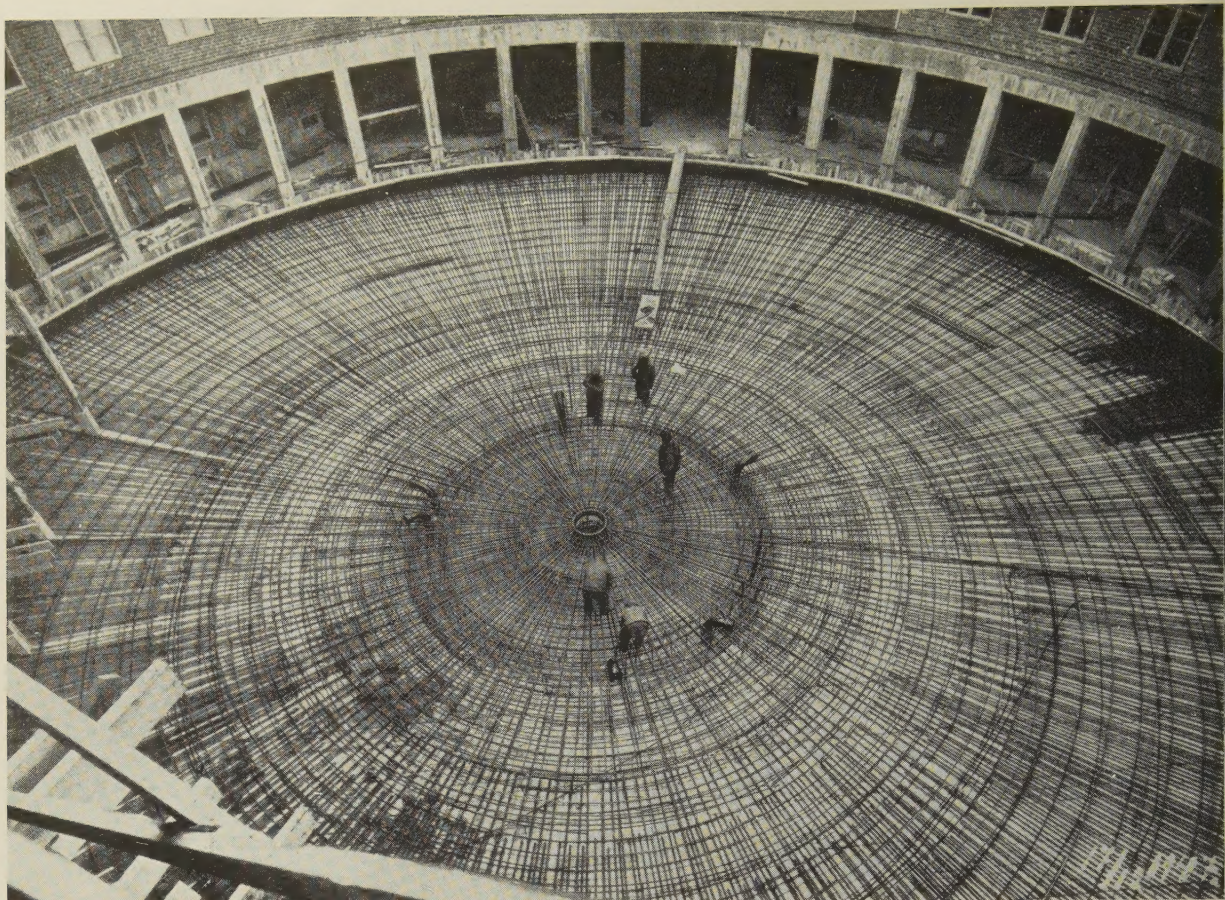
Källare, Västerlånggatan 14 med medeltida murar och glugg upp mot Västerlånggatan. Foto: L. af Petersens, nov. 1947.

Panellak med dekoration i Berainstil från 1700-talets början efter konservering. Foto: Larche, juli 1948.

Dekorert bjälktak från 1600-talets början
Klockgjutargränd 1, 1 tr. efter konservering.
Foto: Larche, sept. 1948.

KANSLIHUSANNEXETS KONSTRUKTIONER

Av professor emeritus Henrik Kreüger

DK 69:725.121(487.1)

Arbetena i kanslihusbyggnadens annex vid Myntgatan i kv. Cephalus, Stockholm, omfatta dels nybyggnadsarbeten, dels ombyggnadsarbeten av ett på flera ställen besvärligt slag. De flesta äldre byggnaderna utefter Västerlånggatan och Storkyrkobrinken voro nämligen i rätt dålig kondition men hade visst kulturhistoriskt värde, och det förefanns därför anledning behandla dem med särskild omsorg, för att de i möjligaste mån skulle kunna bevaras åt framtiden.

Det gällde vidare att bl. a. trygga stabiliteten för såväl nybyggnaderna som ombyggnaderna å den anvisade byggnadsplatsen. De av ombyggnaden berörda byggnaderna befunno sig nämligen flerstädes i mycket bristfälligt, för att icke säga fallfärdigt skick. Även flera kringliggande byggnader inom kvarteret voro i dåligt skick. Anledning förefanns således till en mer än vanligt noggrann och omsorgsfull prövning. I många fall innebar arbetet besvärliga påfrestningar och tankeställare för både byggnadsledare, konstruktör och andra medverkande.

Vissa byggnadspartier måste helt eller delvis rivas för att sedan i nödig omfattning återuppföras i förstärkt skick.

Här nedan skall en kortfattad redogörelse lämnas rörande de viktigare konstruktionsproblem, som förekommit.

Vinjetten. Armering av gårdsbjälklag över garage.

Grundläggning utfördes i regel till fast botten antingen genom betongpelare, vilande direkt på berg, eller betongpålar, men i en del fall kunde grundläggning utföras på sand- och gruslager. På en del ställen i de inre delarna av några av de vid Västerlånggatan och Storkyrkobrinken belägna husen måste undergjutning av grundmurarna ske bit för bit.

I nybyggnaden mot Myntgatan blev det nödvändigt nedgå ända till ca 6,2 meters djup under vattenytan för utförande av pannrum och grund till detsamma. Pannrumsgrunden var förlagd under en rätt stor del av byggnaden utefter Myntgatan och sträckte sig dessutom ca 3 meter mot norr in under själva gatan. Ett intressant och krävande arbete bedrevs med användande av vattentät betong med en av det stora vattentrycket betingad, kraftig armering. Arbetet utfördes inom träspånt under ständig länsuppsugning. (Se bild 6.)

Under den mot Riddarhustorget vettande delen av byggnaden har planerats framdragnings av en tunnel, och med anledning härav utfördes särskilda järnbalks- och betongkonstruktioner, för att man sedermera skall kunna verkställa nödiga schaktningar och därmed sammanhängande arbeten utan fara för byggnadens bestånd.

Mot Storkyrkobrinken var det önskvärt att behålla en del gamla fasader, samtidigt som en del innanför

Bild 1. Rivnings- och schaktningsarbeten vid Kolmätargränd.

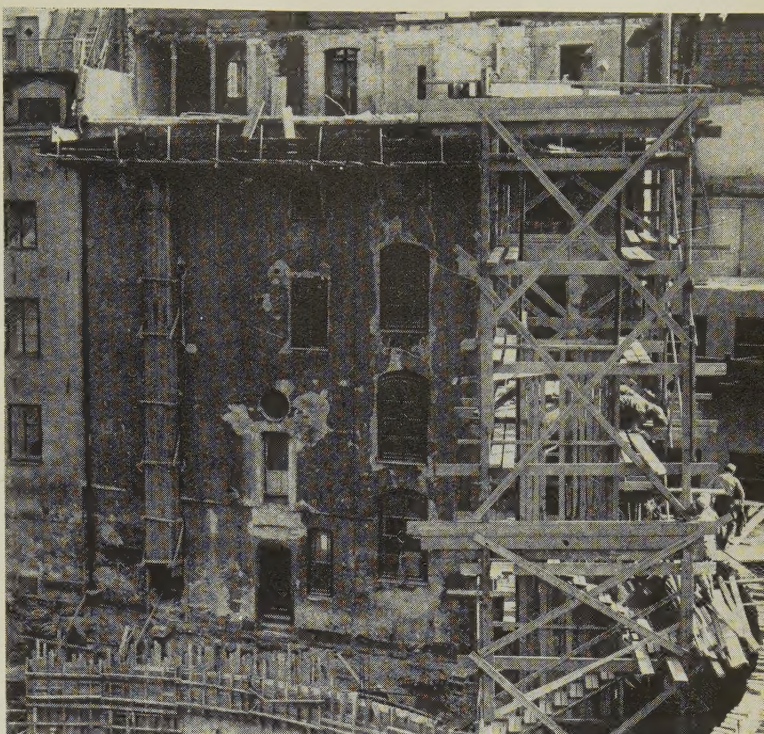

Bild 3. Arbetsbild från gården mot byggnaderna vid Storkyrkobrinken.

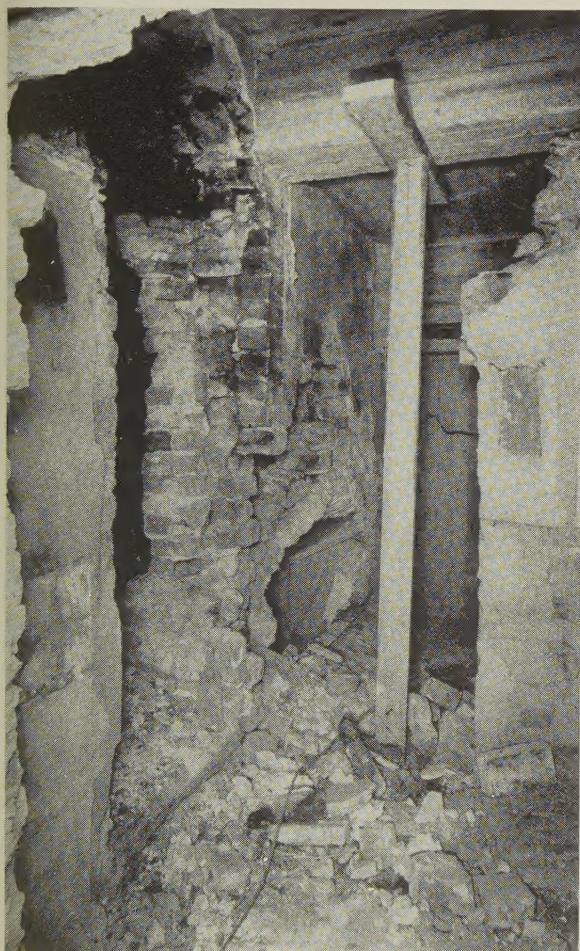

Bild 2. Uppstötning av mindervärdigt murverk.

Bild 4. Rivning av inre partier av byggnad vid Storkyrkobrinken.

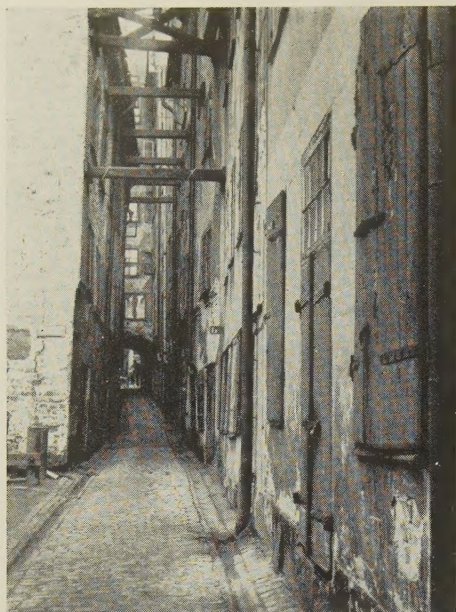

Bild 5. Uppstöttning i Kolmätargränd.

fasaderna befintliga delar avlägsnades. Sådana inre byggnadspartier voro nämligen delvis av så dålig beskaffenhet, att de först måste helt rivas för att därefter åter uppföras i enlighet med föreliggande planer.

Bild 1 visar ett i viss mån riskabelt skede av schaktnings- och rivningsarbeten, sett ungefärligen från väster.

Mindervärdigt murverk och därav föranledd uppstöttning illustreras av bild 2.

Bilderna 3 och 4 utvisa exempel på dylika byggnader, som till stor del måste rivas.

Bild 5 visar en karakteristisk uppstöttning av gamla byggnader i den mycket omdiskuterade »Kolmätargränd», som till större delen rivits men som kvarstår

utefter en kortare sträcka. En del övriga gränder ha även kvarlämnats i viss omfattning.

Under den cirkulära stora gården i byggnadens mittparti utfördes i källarvåningen ett större garage. Vinjetten samt bild 7 utvisa en, åtminstone vid tidpunkten för utförandet, mindre vanlig armering av en betongplatta tillhörande gårdsbjälklaget över nämnda garage. Bjälklagsplattan understöddes dels av en cirkulär yttre begränsningsmur med diametern ca 34 meter, och dels av en mindre, cirkelformad och centriskt belägen betongmur med en inre diameter av ca 7 meter. Vid upplaget på yttre begränsningsmuren har utförts en dilatationsfog. Den stora plattan har en tjocklek av 58 cm och är utförd med användande av vattentät betong. Ovanpå plattan vilar en ca 60 cm tjock beläggning bestående av stensättning i sand.

Själva det stora byggnadskomplexet är uppfört av tegelmurverk med putsade fasader och med granit- och beklädnader på vissa partier.

Bjälklagen i nybyggnaden äro huvudsakligen utförda av armerad betong, men en del nya bjälklag i de ombyggda husen äro utförda med armerade betongplattor mellan järnbalkar. För övrigt förekomma i de äldre husen här och var även träbjälklag av större eller mindre antikvariskt värde. Sådana bjälklag ha i viss omfattning justerats eller bätrats med iakttagande av nödig försiktighet.

Takkonstruktionerna äro mestadels helt byggda av armerad betong. De mot den runda gården belägnas taken äro dock utförda av bockade järnbalkar med mellanliggande bärande betongplattor.

Konstruktionsritningar och hållfasthetsberäkningar samt den tillsyn på arbetsplatsen som erfordras i samband därmed har utförts genom Kreügers konsult- och ingenjörsmålsfirma, där ingenjör Bengt Eriksson har medverkat.

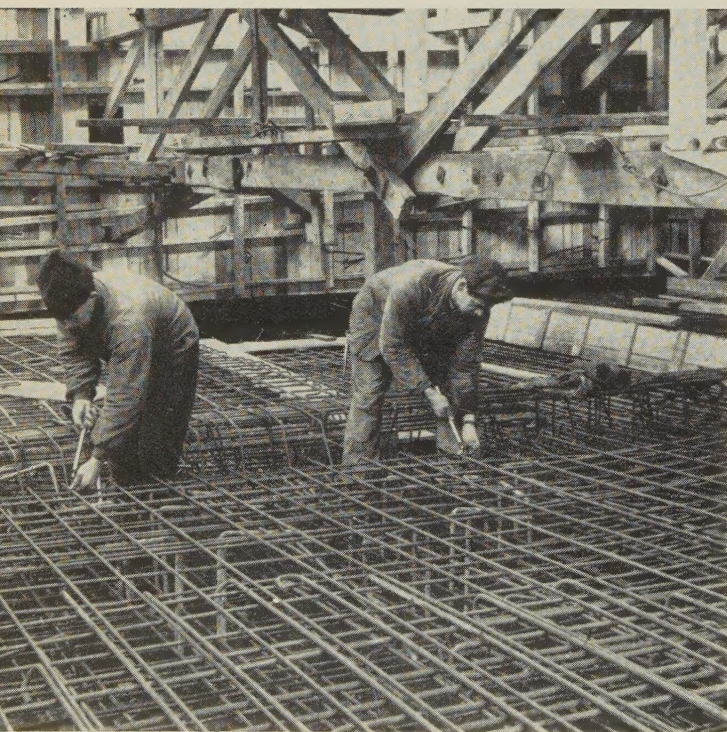

Bild 6. Armering av vattentätt golv i pannrum.

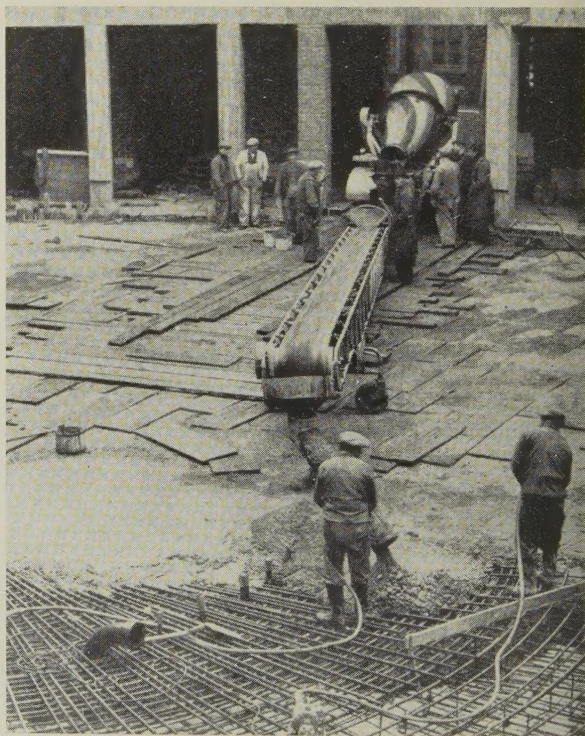

Bild 7. Gjutning av gårdsbjälklag över garage.

Samtliga fotografier: B. Norberg.